

PROCÉS D'INSTITUCIONALITZACIÓ DE L'AGRONOMIA ESPANYOLA. PROPOSTA DE CRONOLOGIA

Jordi Cartañà i Pinén

Departament de Geografia Humana. Universitat de Barcelona

La cronologia que es presenta s'ha basat principalment en les actuacions de caràcter institucional portades a terme per les diferents administracions públiques en els camps de la investigació, divulgació i ensenyament de la ciència agronòmica.

Així doncs, els aspectes de caràcter socioeconòmic, com les polítiques desamortitzadores, els canvis en la propietat de la terra, les polítiques proteccionistes, l'estat de la xarxa de transport, etc., no s'han considerat a l'hora d'establir la periodització d'aquesta disciplina, malgrat la influència que en cada moment van exercir sobre l'activitat científica i tècnica potenciada des de l'Estat.

1. Antecedents (mitjan segle XVIII–1808)

Les actuacions portades a terme per les Societats Econòmiques, en l'àmbit del desenvolupament agrícola, van propiciar el procés d'institucionalització de l'agronomia a l'Estat espanyol. La recerca en el camp de l'agronomia es va iniciar durant la segona meitat del segle XVIII. Cal destacar que la primera càtedra on s'ensenyaren els principis de la «nova» agricultura funcionà a Saragossa a partir del 1780.

2. Etapa de decadència (1809-1847)

Degut a la guerra i la subsegüent restauració borbònica es va produir un trencament en les expectatives creades a inicis de segle. La majoria dels agrònoms es van haver d'exiliar a l'estranger o van ser sancionats (Mariano Lagasca, Simón de Rojas Clemente, Sandalio de Arias), i fou escàs el nombre d'agrònoms que restaren en actiu.

Malgrat aquest fet, es crearen càtedres d'agricultura a diverses províncies espanyoles sostingudes per institucions semiprivades de caràcter local com les Societats Econòmiques o les Juntes de Comerç. Directament de l'Estat només en depenia el Jardí Botànic de Madrid que va iniciar la seva activitat agronòmica el 1807. L'activitat docent i investigadora d'aquestes institucions va ser mínima i la indústria editorial especialitzada gairebé inexistent. Malgrat això, cal destacar la publicació, el 1816, de les *Lecciones de Agricultura* de Sandalio de Arias, primer manual d'agricultura espanyol, que seguia criteris científics.

Un cop assentat el règim liberal en el poder, les reformes educatives de 1841 i 1845 van facilitar l'origen de noves càtedres d'agricultura en els primers instituts de batxillerat espanyols.

3. Etapa de consolidació (1848–1875)

Un fet cabdal en el procés de consolidació de l'agronomia va ser l'establiment, el 1848, de les Junes Provincials d'Agricultura, amb la missió d'impulsar el foment agrícola en l'àmbit local. Tot i que van perdurar fins ben entrat el segle XX, l'eficàcia d'aquests organismes va ser variable segons els llocs i les èpoques. La creació de les Junes va propiciar la celebració d'unes Junes Generals d'Agricultura a Madrid el 1849, primer congrés de caràcter científic celebrat a Espanya.

Aquest mateix any (1848) es creà a Villaviciosa de Odón, prop de Madrid, l'Escola Especial d'Enginyers de Monts.

Mariano Reinoso, per encàrrec del govern, va proposar una nova organització de l'ensenyament agrícola (1849-50). Entre altres aspectes, considerava bàsica l'existència d'una escola superior per a la formació d'enginyers agrònoms, ja que hi havia una gran escassetat de professionals d'aquesta branca tecnològica. El resultat d'aquesta proposta fou la creació el 1855 de la Escuela Central de Agricultura a Aranjuez, que va ser el segon centre de formació superior creat a Europa, després del de Lisboa, creat el 1853.

Seguint el model francès de Grignon –escoles privades amb subvenció estatal–, es crearen cinc escoles d'agricultura entre 1851 i 1855 que van quedar absorbides pels instituts respectius a partir de la promulgació de la Llei Moyano el 1857.

També a partir de 1849, per tal de divulgar els nous principis agronòmics, s'obligaren els estudis agrícoles a l'ensenyament normal i primari. Fou escollit el *Manual* d'Alejandro Olivan, text que va ser obligatori fins l'any 1882.

Totes aquestes novetats propiciaren l'increment de les publicacions de caràcter agrícola que van arribar a un màxim de nou el 1850.

En l'àmbit científic i tècnic, durant aquest període s'introduïren a Espanya les teories de Liebig de la mà dels químics Ramon Torres Muñoz de Luna i Justo Villanueva. L'Institut Agrícola Català de Sant Isidre, creat el 1851, impulsà la creació d'un laboratori químic (1867) que potencià especialment l'ús dels adobs. El 1863 es creava a Barcelona, la primera fàbrica d'adobs artificials d'Espanya mentre a Sevilla s'introduïa la màquina de vapor en les tasques agrícoles.

4. Etapa intermèdia (1876-1900)

Durant aquest període, es consolidà i s'incrementà la participació de l'Estat en el procés de modernització tecnològica de l'agricultura.

La Llei d'Ensenyament Agrícola de 1876 pretenia donar un nou impuls al desenvolupament de l'agronomia i regulava el paper de l'Estat en el foment agrícola, el seu ensenyament i la investigació agronòmica.

No obstant això, les dificultats d'involucrar les diputacions i municipis en el fi-

nançament va ocasionar un retrocés en l'activitat agronòmica que no es va recuperar fins a principis del segle XX.

Tot i així, es va anar consolidant l'activitat dels enginyers agrònoms al servei de l'administració, s'organitzà, el 1879, el Cos facultatiu, i s'incrementà considerablement el seu nombre (1861-75: 104; 1876-90: 191).

Altres aspectes que cal destacar són la creació de la «Gaceta Agrícola del Ministerio de Fomento» el 1876 i la consecució el 1881 d'un nou màxim de publicacions periòdiques agrícoles (24 títols).

Amb moltes dificultats es crearen les primeres Estacions agronòmiques experimentals (centres d'investigació i divulgació directa) i Escoles d'Agricultura. La poca predisposició de l'administració local va conduir a una escassa estabilitat d'aquestes institucions. El 1900 existien només 10 institucions de caràcter agronòmic a Espanya.

5. Etapa d'expansió (1900–1936)

Durant aquesta etapa es van generalitzar les estacions experimentals per tot el territori. L'Estat en va assumir el finançament global i aconseguí estabilitat i un funcionament regular dels centres. El 1920 existien 60 institucions públiques d'investigació i formació.

També es descentralitzà l'ensenyament de perits agrícoles amb la creació d'una o més escoles a cada districte agronòmic. A Catalunya, la Mancomunitat inaugurà, el 1911, l'Escola Superior d'Agricultura de Barcelona.

